

APIE RESTAURAVIMĄ IR GRAFOMANŲ KLUBĄ

Restauratorių bendruomenę *Kilnojamųjų kultūros vertybių tyrimo, konservavimo ir restauravimo tvarkos aprašas* pasiekė, besibaigiant pirmajam karantinui, paskelbtam ir viešąjį gyvenimą paralyžiavusiam dėl koronaviruso. Vėl atkreiptas dėmesys į mums, paveldosaugininkams, LR restauratorių sąjungos narius, aktualius klausimus. Pirmiausia tai būtų pačios Restauratorių sąjungos uždaviniai bei prasmė, vidaus tvarka, santykiai su kitomis įstaigomis ir institucijomis. Tampame vis labiau matomi, girdimi, tai didina tiek mūsų galimybes, tiek ir atsakomybę.

Restauratorių sąjunga Gražinos Drėmaitės, patyrusios, autoritetingos tapybos ir popieriaus restauratorės, iniciatyva įsikūrė prieš 30 metų, t. y. iškart po to, kai Lietuva atgavo Nepriklausomybę. Turėjome daug ateities vilčių, bet jautėme ir nerimą. Imperinės valdžios struktūros, kad ir kokios svetimos, bet funkcionavusios gana tvarkingai, dabar turės griūti, o kas jas pakeis, neaišku. Tokiomis aplinkybėmis buvo labai svarbu, kad restauratoriai išsaugotų kuo glaudesnius tarpusavio ryšius.

Meno kūrinių restauravimo ištakos glūdi nepriklausomos Lietuvos muziejų veikloje tarpukariu, tuo ypač rūpinosi Paulius Galaunė. Sovietmečiu Pranas Gudynas su kolegomis Vilniaus dailės muziejuje 1946 m. įkūrė pirmąsias Lietuvoje (tapybos?) restauravimo dirbtuves. Nuo pat pradžių užsibrėžta vaizduojamojo meno kūrinius restauruoti pagal griežčiausias taisykles, pirmiausia konservuojant originalo būklę. Restauravimui

stengtasi naudoti vien identišką medžiagą, laikytasi originalios technologijos bei metodikos (Balys Pakštas, VLE).

1968 m. dirbtuvės buvo išplėtos ir pertvarkytos į respublikinės reikšmės įstaigą – Prano Gudyno restauravimo centrą su tapybos, grafikos, skulptūros, monumentaliosios ir dekoratyvinės dailės, tekstilės, keramikos, metalo, medžio ir baldų bei mokslinių tyrimų sektoriais. Panašios dirbtuvės atsirado ir prie kitų stambesnių muziejų, o didžiosios bibliotekos įkūrė knygų ir dokumentų restauravimo centrus.

Apie 1972 m. Paminklų restauravimo valdyba (vėliau – Respublikinis kultūros paminklų restauravimo trestas, iš esmės statybinė organizacija) įsteigė atskirą padalinį – Meno kūrinių restauravimo aikštelę, turėjusią dirbtuves, kurios restauruodavo įvairius kūrinius, esančius nekilnojamojo paveldo objektuose – rūmuose, bažnyčiose...

Pagal pirminį sumanymą Restauratorių sąjunga turėjo vienyti kilnojamųjų kultūros vertybių restauratorius. Vėliau sutarta, kad bus priimami ir kiti specialistai, vienaip ar kitaip susiję su paveldu.

Paprastai restauratoriais vadinami visi, kurie tvarko kultūros objektus, pradedant tapybos restauravimu, kai po milimetrą nukrapštomis vėlesni dažų sluoksniai, baigiant galinga statybos įmone, dirbančia sename pastate. Kai kam atrodo, jei priklausai Restauratorių sąjungai, vadinasi, esi restauratorius. Bet profesionalams, susiduriantiems su konkrečiomis problemomis,

aišku, kad ir tikslai, ir požiūriai, ir darbo metodai, ir teisinės aplinkybės smarkiai skiriasi.

Pirmiausia patikslinkime pačią restauravimo sąvoką. Pagal *Lietuvių kalbos žodyną* **restauravimas** – tai pirmą kartą būklės atkūrimas.

Pagal *Visuotinę lietuvių enciklopediją* **restauravimas** yra dailės kūrinių pirminės būklės atkūrimas, pasitelkiant mokslinių ir meninių disciplinų kompleksą. Restauruojant dailės kūrinius, siekiama išsaugoti autentiškumą, kiek įmanoma pratęsti jų amžių.

Specialioji literatūra (pavyzdžiui, apie vargonus) nurodo, kad **restauravimas** – tai senosios autentiškos medžiagos, kuri buvo pakeista, sugražinimas į paskutinę užbaigtą ir argumentuotai įrodomą pirmą kartą būklę.

Restauravimas dar apibūdinamas kaip intensyvus mokslinis tyrinėjimas.

Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas **restauravimu** laiko tyrimais pagrįstus veiksmus, kurių tikslas – atskleisti kultūrinę vertę, pašalinant pažeidimus, gedimus, konservuojant ir atkuriant trūkstamas dalis. Pagal tą patį *Įstatymą* kilnojamąsias kultūros vertybes **restauruoja** atitinkamų specialybių **restauratoriai**, turintys kvalifikaciją, kurią patvirtina Kilnojamųjų kultūros vertybių restauratorių atestavimo komisija, suteikdama ir atitinkamą kategoriją.

Restauratoriai gana griežtai skirstomi pagal specialybes, pavyzdžiui, tapybos, popieriaus, medžio ir taip toliau. Iš viso išvardyta 21 specialybė.

Pagrindinius restauravimo klausimus reglamentuoja *Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas*. Restauratoriai dirba pagal konkrečius kilnojamąjo paveldo objektams parengtas ir Restauravimo tarybos patvirtintas programas.

Nekilnojamojo paveldo, pirmiausia įvairių pastatų, tvarkybą reglamentuoja *Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas*.

Didžioji dalis specialistų, tvarkančių nekilnojamojo paveldo objektus, turi architekto išsilavinimą. Architektų projektuose numatytus darbus atlieka statybos įmonės. Paveldotvarkos srityje darbuojasi ir daugiau įvairių specialistų, be kurių būtų neįmanoma kvali-

fikuotai tvarkyti nekilnojamojo paveldo. Visus juos atestuoja, kvalifikaciją suteikia Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialistų atestavimo komisija.

Restauratorių sąjungoje yra vadybininkų, teisininkų, gal dar kokios nors specialybės žmonių, vienaip ar kitaip susijusių su paveldosauga.

Nekilnojamojo paveldo tvarkyba, išskyrus gana retas išimtis, iš esmės reikalauja ne pirmą kartą būklės konservavimą ir atkūrimą, bet seno pastato pritaikymą dabarties reikmėms. Tą lemia statybos projektavimo specifika. Paveldo objektuose projektuotojams turbūt didžiausias galvosūkis, kaip rasti kompromisą, kad būtų išsaugota išlikusi autentika, stilistiniai ypatumai, originalios detalės, kartu atsižvelgiant ir į nekilnojamojo turto valdytojų paprastai merkantilius interesus. Vieni paveldo architektai yra principingesni, atkaklesni, kiti labiau linkę paklusti nekilnojamojo turto savininkų reikalavimams, o treči net palaiko jų pusę. Nemanau, kad architektą, barokinio namo pastogėje projektuojantį apartamentus, galima vadinti restauratorium. (Jau beveik 50 metų esu Kompozitorių sąjungos narys, bet niekada nekilo pagunda prisistatyti kompozitorium – savo paskutinę fugą parašiau 1964 m. per polifonijos egzaminą. Esu muzikologas ir priklausau atitinkamai šios sąjungos sekcijai.)

Taigi **restauratoriais** vadintini tie, kurie dirba pagal restauravimo programas ir atkuria pirminę kilnojamąjo paveldo (dailės kūrinių) būklę. O nekilnojamojo paveldo, įvairių statinių tvarkybos darbai vykdomi pagal architektų projektus. Jie yra **paveldosaugos specialistai**. Jeigu būtų laikomasi atestatuose įrašytų formuluočių, dalies nesusipratimų pavyktų išvengti. Šis skirstymas kasdieniniam bendravimui didesnės reikšmės neturi, tačiau kartais geriau būtų į tai atsižvelgti. Čia priminsiu vis dar aktualų nesusipratimą, susijusį su tuo nelaimingu *Kilnojamųjų kultūros vertybių tyrimo, konservavimo ir restauravimo tvarkos aprašu*.

Naująjį *Tvarkos aprašą* pradėta rengti metų pradžioje, ministras jį patvirtino balandžio 30 d., t. y. per patį koronaviruso siautėjimo įkarštį. Kiek žinoma, aprašo projektą parengė Kultūros paveldo departamentas (KPD). Restauratorių sąjungą aprašas pasiekė

pirmosiomis gegužės dienomis. Kartu buvo pridėti ir *Restauravimo tarybos nuostatai*, numatantys naują šios Tarybos sudarymo tvarką. Pagal ją Restauratorių sąjungai skiriamos dvi vietos, į kurias ji gali deleguoti savo atstovus. Nurodyta, kad vienas būtų *sienu tapybės*, kitas *lipdybos, natūralaus ir dirbtinio akmens skulptūros restauratorius*. Kaip paprastai Kultūros ministerija reikalavo juos paskirti „skubos tvarka“ per kelias dienas. Biečiau apgailėstauti, kad mūsų atstovai parinkti skubotai, „nuotoliniu būdu“. Būta apmaudaus neorganizuotumo, nesusikalbėjimo, labai stigo takto. Kažkas pasijuto užgautas, kažkam atsirado galimybė pagyvinti verslą, taigi „skubos tvarka“ atsiskyrė nuo LR restauratorių sąjungos ir įsteigė savo asociaciją. Žada kalnus nuversti. Tarsi nepakaktų pavyzdžių, kas iš tokių „skrybių“ išeina. Imkime kad ir ICOMOS Lietuvos skyrių – dėl aršaus susipriešinimo gėda prieš visuomenę, o naudos nėra jokios. Restauratorių sąjungos veiklą reikėtų sutartinai tęsti bendram paveldo labui.

Savaime suprantama, restauratorių ir architektų paveldosaugos specialistų požiūriai, interesai dažnai nesutampa. Projektuotojai į savo objektą žvelgia iš plačios perspektyvos, o dalis restauratorių visą gyvenimą praleidžia, susirietę prie padidinamojo stiklo. Būtų visiškai teisinga, jeigu tokius specifinius klausimus, kokius apima restauravimo tvarkos *Aprašas*, spręstų patys restauratoriai, nes tai dokumentas, su kuriuo jiems teks kasdien susidurti. O iš architektų vargu ar kuris nors perskaitė tą aprašą iki galo.

Daug reikalų, gal daug keblesnių negu meno kūrinių restauravimas, susiję su nekilnojamuoju paveldu, su įvairiais statybos projektavimo klausimais. Apie juos restauratoriai nenusimano, kartais net nelabai ir domisi. Kadangi architektai yra šimtą kartų aktyvesni, veiklesni, visuomeniškesni už restauratorius, paprastai atrodo, kad tai dauguma, lipanti mažumai ant galvos. Tačiau vieni kitiems jie yra vienodai reikalingi. Vis dėlto „kilnojamus“ ir „nekilnojamus“ klausimus kartais geriau aptarti skyrium.

Pradėta svarstyti galimybę steigti atskiras Sąjungos sekcijas, kaip elgiasi kai kurios kitos kūrybinės sąjungos. Tuomet būtų galima susitarti, ką kam priklauso

spręsti. Tai būtų galima padaryti per artimiausią suvažiavimą, kitais metais. Vertėtų pasvarstyti, gal pirmininku išrinkus vienos sekcijos narį, jo pavaduotojas turėtų būti iš kitos. Pariteto pagrindais galėtų būti renkama ir visa valdyba. Atrodo, kai kam iš sąjungos narių norisi būtinai vadintis restauratorium, iš tikrųjų tokiu nesant. Siūlymas architektus atskirti nuo restauratorių labiausiai nepatinka tiems, kurie yra daugiausia pripjektavę stiklo priestatų ir stoglangių...

Negerai, kad klausimas dėl Sąjungos atstovų delegavimo į Restauravimo tarybą šįkart užgožė daug svarbesnius dalykus. *Tvarkos apraše* yra reikalavimų, su kuriais jokių būdu negalima sutikti, nuo to ir derėjo pradėti. Kadangi *Apraše* apstu didelių „skylių“, kol jos neužtaisytos, deleguoti savo atstovų apskritai nevertėjo. Viena naujovė ypač šokiruojanti.

Naujajame *Kilnojamųjų kultūros vertybių tyrimo, konservavimo ir restauravimo tvarkos apraše* pirmiausia užkliuvo 34 punktas, kuriuo restauratorius įpareigojamas prie atlikto darbo pridėti... *valdytojo rašytinį sutikimą priimti darbus*.

Manydama, kad tai nepriimtina, Restauratorių sąjunga kreipėsi į Kultūros ministeriją, Seimo Kultūros komitetą ir Valstybinę kultūros paveldo komisiją, siūlydama atšaukti naująjį *Tvarkos aprašą*. Pasiūlė tartis ir bendradarbiauti su restauravimo specialistais, kad būtų parengtas tinkamas variantas.

Atsiliepė Kultūros paveldo departamentas, Kultūros ministerija, Lietuvos Respublikos Valstybinė kultūros paveldo komisija, Prezidento kanceliarija, Seimo Kultūros komitetas, asociacija „Istorinis miestas“. Galiausiai buvo išsiuntinėtas dar vienas KM raštas (2020-07-01. Nr.S2-1915).

Iš kur atsirado naujasis *Tvarkos aprašas*, kodėl apskritai prireikė keisti senąją 2009 m. nustatytą tvarką, kuri buvo pakankamai aiški ir nuosekli?

Formalią pakeitimų priežastį savo rašte nurodė KPD direktorius: 2019 m. buvo atliktas auditas – Restauravimo tarybos veiklą įvertino Vidaus kontrolė. Lygiagrečiai Restauravimo tarybos „klausimu“ domėjosi STT. Esą abiejų patikrų rezultatai ir buvo priežastis „nustatyti aiškia ir išsamia darbų priėmimo tvarką;

nustatyti atsakomybę už tolesnę vertybės būklės priežiūrą ar procedūras, užtikrinančias, kad trūkumai bus pašalinti, nustatant trūkumų pašalinimo terminą, jeigu Restauravimo taryba nuspręstų darbus priimti su pastabomis; nustatyti restauratoriaus ataskaitų rengimo, jų pateikimo Tarybai, svarstymo ir priėmimo (patvirtinimo) Tarybos posėdžiuose tvarką; nustatyti kvietimų dalyvauti Tarybos posėdžiuose Departamentui terminus ir kitas procedūras, siekiant užtikrinti, kad Tarybai tikrinant ar priimant darbus būtų kviečiamas dalyvauti ir Departamento teritorinio skyriaus atstovas“.

Kultūros ministerijos atsakyme Restauratorių sąjungai nuodugniai išdėstyta, kaip blogai veikė Restauravimo taryba, kaip neaiškiai apibrėžtos jos funkcijos, narių kompetencija, patikimumas ir koks didelis darbas atliktas, bandant visa tai išsiaiškinti: „Nustatyti teisinio reglamentavimo ir teisės aktų pažeidimai Restauravimo tarybai priimant atliktus restauravimo darbus, rodo vidaus kontrolės ir korupcijos pasireiškimo rizikos valdymo spragas, todėl būtinos atitinkamos korekcijos. Audito išvadose taip pat nurodoma, kad neišsamus ir praktikos neatitinkantis Restauravimo tarybos teisių sąrašas nuostatose suponuoja, jog Tarybai sudėtinga laikytis jos veiklą reglamentuojančių teisės aktų, įgyvendinti motyvuotą administracinę diskreciją priimant sprendimus, Tarybos sprendimai gali neatitikti teisėtumo, nepiktinaudžiavimo valdžia ir kitų pagrindinių viešojo administravimo principų.“

Taigi prie restauravimo ataskaitos reikalaujama pridėti dailės vertybės valdytojo rašytinį sutikimą priimti darbus. Ministerijos supratimu, tai būtų viena iš priemonių, užtikrinsiančių proceso skaidrumą ir bendradarbiavimą tarp dailės vertybių valdytojo bei restauratoriaus. Pagal *Tvarkos aprašo* 34 punktą, Restauravimo taryba „patikrina atliktus tyrimo, konservavimo ir restauravimo darbus, Restauratoriaus pateiktą Ataskaitą, Dailės vertybės Valdytojo rašytinį sutikimą priimti darbus, kitą dokumentaciją ir priima sprendimą priimti arba nepriimti Restauratoriaus darbą“...

Valstybinė paveldosaugos komisija pabrėžė, kad naujoji tvarka prieštarauja LR Kilnojamųjų kultūros

vertybių apsaugos įstatymui, kurio 11 straipsnio 2 punktas aiškiai apibrėžia: „Restauravimo taryba tvirtina kilnojamųjų kultūros vertybių, taip pat vertybės, kuri yra viena iš nekilnojamojo kultūros paveldo statinio vertingųjų savybių, ir dailės nekilnojamojo kultūros paveldo objektų tyrimo, konservavimo ir restauravimo programas, kontroliuoja darbų procesą ir kokybę ir priima darbą.“

Taigi įstatymas nesuteikia Valdytojui jokių teisių ar pareigų.

LR Prezidento kanceliarija priminė Kultūros ministerijai, kad STT „išvadose dėl Restauravimo tarybos nuostatų (2018.10.26, Nr.4-01-8577) neatsispindi poreikis tokiu būdu keisti restauravimo darbų tvirtinimo tvarką, todėl maloniai prašome išaiškinti, kuo remiantis buvo pakeistas minėtas punktas.“

Ministerija savo ruožtu tiek Prezidento kanceliarijai, tiek ir kitiems į pateiktas pastabas atsakė (2020-07-01) plačiais išvedžiojimais su nuklydimais į lankas, apeidama pačią klausimo esmę.

Pirmumo teisę spręsti apie konkrečios vertybės restauravimo kokybę neva „skaidrumo“ dėlei suteikdama to dailės objekto valdytojui, Kultūros ministerija prisipažįsta neatliekanti jai pagal Įstatymą priklausančios pareigos užtikrinti tinkamą Restauravimo tarybos darbą. Todėl atsisako dalies savo funkcijų, perduodama jas tretiesiems asmenims. Kas tai, jeigu ne savotiška Kultūros ministerijos kapituliacija, prisipažinimas, kad nesugeba atlikti savo pareigų?

Profesionalus, atsakingas ir sąžiningas restauratorius aukščiausiu įstatymu laiko profesinę etiką, kiekvieną kultūros objektą stengiasi metodikos atžvilgiu restauruoti taip gerai, kaip tik sugeba. Jeigu yra verčiamas pažeisti metodiką, tokio darbo apskritai neturėtų imtis. Pagrindinis restauratoriaus partneris ir patarėjas metodikos klausimais turėtų būti Restauravimo taryba, kvalifikuotai prižiūrinti, vertinanti ir aprobuojanti jo darbą. Kultūros objekto valdytojas yra restauravimo užsakovas, bet metodikos atžvilgiu jis turėtų savo pageidavimus aptarti ir derinti su Taryba, o darbus priimti, remdamasis jos išvadomis.

Restauratorius paprastai daugiausia bendrauja su konkrečios vertybės valdytoju. Prisimindamas vargonų bažnyčiose valdytojus, galiu pasakyti, kad dauguma iš jų supratingi, išmanantys žmonės, tuo požiūriu toli panokstantys pastarųjų poros dešimtmečių KPD Restauravimo tarybą (kalbu apie instituciją, o ne pavienius jos narius!).

Valstybinė kultūros paveldo komisija (VKPK) nurodė ir daugiau naujojo *Tvarkos aprašo* nelogiškumą, prieštaravimų teisės aktams. Antai 3 punktą skelbia: „*Vykdyti ardomuosius tyrimus, konservuoti ir restauruoti Dailės vertybes gali tik Kilnojamųjų kultūros vertybių restauratorių atestavimo komisijos atestuoti restauratoriai, fiziniai ir juridiniai asmenys, kur dirba atestuoti restauratoriai.*“ Pagal šią nuostatą bet kuri statybos įmonė, net neturinti nė vieno bent kiek nusimanančio asmens, gali perimti bet kuriuos objektus, laikinai įforminusi atestuotą restauratorių. Pats esu sulaukęs prašymų „paskolinti“ savo atestatą, mat pateikiant dokumentus viešiesiems pirkimams, tai privalomas reikalavimas.

22 punktą nurodo: „*Dailės vertybės, esančios kultūros paveldo statinyje, konservavimo ir restauravimo darbų bendrąją ir specialiąją techninę priežiūrą atlieka nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos specialistai, turintys paveldosaugos ekspertizės specialisto kvalifikacinę kategoriją.*“ VKPK manymu, „*šią nuostatą būtina patikslinti, aiškiai įvardijant kvalifikacines kategorijas.*“ Ministerija į tai atsakė: „*Priėmus KKVAĮ 23 straipsnį, neliko nekilnojamojo kultūros paveldo specialistų kvalifikacinių kategorijų, todėl jų įvardinti įstatymiškai negalima.*“ Klausimėlis: ar užtenka vien kategorijos, ar reikia išmanyti dar ir konkretesnius klausimus? Yra nemažai nekilnojamojo kultūros paveldo specialistų, nesigilinančių į konkrečius dailės kūrinių restauravimo reikalus.

Savo ruožtu norėčiau atkreipti dėmesį į 9 punktą: „*Apie planuojamas tirti, konservuoti ir (ar) restauruoti Dailės vertybes Restauravimo tarybą (toliau – Taryba) informuoja Restauratorius...*“ Jeigu programą tvirtinti Tarybai pateikia restauratorius, tai kaip vyks viešieji pirkimai? Ar visi pretendentai pateiks savas programas? Kitur priimta, kad bent jau vargonų ar kitų sudė-

tingų, didelės apimties darbų restauravimo programą parengia specialistai. Tik tuomet, kai jas patvirtina Taryba (speciali komisija ar pan.), rengiami viešieji pirkimai. Žinoma, tai priklauso nuo darbų pobūdžio ir apimties. Senajame *Tvarkos apraše* programos autorius buvo vadinamas neutraliai – Rengėjas.

Prie *Tvarkos aprašo* pridėtų *Restauravimo tarybos nuostatų* 19.1 punktą teigia, kad Taryba turi teisę „*įposėdžius kvieštis atitinkamos srities specialistus...*“ O gal tai turėtų būti **ne teisė, bet pareiga**? Tokia teisė visada buvo, deja, senoji Restauravimo taryba ja nesinaudojo, ramiausiai tvirtino klaidingas ir prastai parengtas programas. Bent jau sprendama vargonų reikalus Taryba dvidešimt metų rodė abejingumo ir nekompetencijos stebuklus. Nei *Tvarkos apraše*, nei kur nors kitur nepamėta viena „smulkmena“ – Tarybai turi **rūpėti** paveldo likimas, todėl visų formalių punktų ir punktelių priekyje būtina įrašyti reikalavimą laikytis profesinės etikos. Gera, kompetentinga Restauravimo taryba bus tik tada, kai ją sudarys tikri profesionalai, jaučiantys savo kompetencijos ribas, žinantys, ką žino ir ko ne. Jie ne tik žinotų, kur sužinoti tai, ko nežino, bet ir to siektų. Taigi nei Tarybos nariai atskirai, nei ji visa kaip vienetą neturėtų būti paveikta Dunningo-Krugerio sindromo. (Priminsiu – šie mokslininkai nustatė, kad žemesnių gabumų žmonės nesugeba suvokti savo gebėjimų ribotumo. Todėl nekvalifikuoti asmenys labiau linkę pervertinti save negu kvalifikuoti, ima manyti, esą užduotys, nesudėtingos kvalifikuotiems žmonėms, turėtų būti „įkandamos“ visiems.)

Tvarkos apraše vėl atsirado reikalavimas remtis normatyvais, pagal kuriuos turi būti sudaromos sąmatos. Atrodo, ministerijos teisininkų kabinetuose tebekabo apdulkėję genseko Brežnevo portretai. Europoje tokių taisyklių, normatyvų nebuvo ir negalėjo būti, nes tai grynai sovietinis išradimas. Jeigu bus reikalaujama pateikti pseudotikslius skaičiavimus, apie užsieniečių dalyvavimą viešuosiuose pirkimuose negali būti nė kalbos. Turiu patirties nuo 1972 m., todėl galiu nedvejodamas pasakyti – visi tie smulkūs normatyvai yra vien akių dūmimas, kai viena pusė vaidina, kad viską tiksliai suskaičiavo, o kita apsimeta, kad tuo tiki. Tai

rodo vien savęs, savo kolegų, galiausiai Valstybės ne-gerbimą. Tuoj po Kovo 11-osios bičiuliai iš Vokietijos atvežė literatūros apie vargonų kainodarą. Civilizuotose Vakarų šalyse kainos apskaičiuojamos pagal sugaištą laiką. Įstatymas nustato valandos įkainį. Būna visko – ir „blato“, ir išpūstų kainų, gal ne tiek, kiek prikuria mūsų „normatyvininkai“, bet vis tiek pasitaiko. Tačiau ko esama iš tikrųjų mažiau, tai tuščių paistalų, sugadinto popieriaus ir veidmainystės. Žinoma, čia jau ne Kultūros ministerija kalta – „brandaus socializmo“ našta vis dar slegia visą Lietuvą.

Reikėtų kritiškai pažvelgti ir į visuotinę paveldosau-gos skaitmenizaciją (*KPEPIS*). Mūsų laikais ja žavimasi tarsi absoliučiu gėriu, tačiau vien jau nesenas „nuoty-kis“ Registrų centre atskleidė, koks nepatikimas, koks trapus dalykas yra skaitmeninės technologijos. Netei-kiamą jokių išlikimo garantijų – užeis geras lietus ir prarasime dalį kultūros istorijai svarbių dalykų. Res-tauravimo tvarkos apraše turi atsirasti reikalavimas, kad privaloma parengti popierinius bent jau pagrindi-nių dokumentų egzempliorius ir perduoti juos Valsty-bės archyvui.

Kultūros ministerijos raštuose pateiktas dar vienas itin įdomus išvedžiojimas. Kadangi „*ministerija įgyven-dino konkrečias techninio pobūdžio STT ir ministerijos audito išvadas, susijusias su Tarybos darbo organizavi-mo ir tarybos veiklos skaidrinimu, todėl laikėsi nuomo-nės, kad netikslinga tai derinti su restauratorių bendruo-mene.*“ Kitame KM rašte (2020-07-01) dar paaiškinama: „*Minėtų teisės aktų pakeitimai atlikti laikantis minėtų Vidaus audito rekomendacijų, todėl atskirai derinti su restauratorių bendruomene nebuvo tikslinga.*“ Suprask, tasai Vidaus auditas yra kažkokia aukštesnioji jėga, ap-dovanota dieviškąja išmintimi, todėl sprendimai abso-liutūs, jais abejoti nevalia... Pasirodo, restauratorių pa-tirtis, jų nuomonė nieko nereikia. O kur dingo visos tos priesaikos, skambūs lozungai apie bendradarbiavimą, tarimąsi su specialistais, juk Vyriausybės programoje ryšiai su visuomene, regis, laikomi prioritetu? 2017 m. tuometė kultūros ministrė išsiuntinėjo raštą *Dėl bendrų darbų, įgyvendinant 17 vyriausybės programą kultūros politikos srityje*. Žadėta, kad „*be projektų aptarimo su*

kultūros ir meno institucijomis bei jų asociacijomis [...] nebus priimami jokie esminiai kultūros politikos spren-dimai.“ Iš visų tų kalbų liko šnipštas. Tokius pažadus valdžia žarstė, matyt, vien tam, kad visuomenė prarastų budrumą. Įsigalėjo praktika teisės aktus viešai prista-tyti vasarą, per patį atostogų įkarštį, o priimti „skubos tvarka“, kad niekas nespėtų net cyptelėti. Dabar dar ir koronavirusas prisidėjo, kad valdžiai neprivaloma ben-drauti su valdiniais... Ar įsibėgėjant rudeniiui neatsiras, pavyzdžiui, naujos Kilnojamojo paveldo restauratorių atestavimo taisyklės, pastaboms pareikšti vėl palikus vos dvi dienas?

Kultūros ministerija ir Kultūros paveldo departa-mentas bando įrodyti, neva visas ligšiolines blygybes lėmė tai, kad teisės ir kitokiuose aktuose nepakanka-mai nuodugnai surašyta, reglamentuota, išvardyta, nurodyta, paaiškinta, ką ir kaip turėtų daryti Restau-ravimo taryba. Susidaro įspūdis, kad Ministerijos tei-sininkai *Tvarkos aprašą* parengė ne tam, kad lengviau, sklandžiau, tikslingiau sektųsi restauruoti meno ver-tybes, o kad atsirastų patogi schema šios veiklos kon-trolei – sukūrus nuodugnias taisykles, reikės skru-pulingai jų laikytis, papunkčiui viską tikrinti, dėlioti pliusiukus. Jei restauratorius ataskaitoje visus punk-telius užpildys tvarkingai, bus įvertintas gerai. Kaip iš tikrųjų jis atliko darbą, gal ne taip ir svarbu.

Kalbos apie korupcijos mažinimą šiuo atveju skam-ba nerimtai. Nors apeliuojama į skaidrumą, iš tikrųjų plačiai atveriamos durys naujoms manipuliacijoms ir korupcijai. Ne paslaptis, kad esama valdytojų, kurie, gavę finansavimą meno kūriniam restauruoti, už tas lėšas atlieka statybinius remonto darbus, pateikdami tai, žinoma, pagal atitinkamus restauravimo įkainius. Tie, kas meno vertybes restauruoja statiniuose (kaip vertingąsias jų savybes), nuolat susiduria su įvairiomis valdytojų kombinacijomis. Tokiems „kombinatoriams“ papildomas teisės suteikti pasiūlė ne kas kitas, o Kultū-ros paveldo departamento „bebrai“. Tai kuo puikiausiai siejasi su faktu, kad meno kūrinių restauravimui kasmet skiriamas vis mažesnis ir mažesnis lėšų procentas.

Tam pačiam tikslui tarnauja ir antiįstatymiška „ver-tingųjų savybių“ nustatymo tvarka, leidžianti kultūros

objektą traktuoti ne kaip savarankišką vertybę, o vien kaip nekilnojamojo objekto elementą. LR Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos Įstatymo 10 str. 8 punkte rašoma: „Jeigu [...] kilnojamojo daikto, saugomo pagal Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymą, paskirtis neatsiejama nuo objekto paskirties, o daiktas su objektu yra istoriškai susijęs ir objektui suteikia papildomos reikšmės, šis daiktas Kultūros vertybių registre įrašomas kaip daiktas, esantis viena iš objekto vertingųjų savybių. Kultūros paveldo objektą skelbiant valstybės saugomu, kilnojamoji kultūros vertybė, nurodyta kaip vertingoji savybė, tampa saugoma ir šio įstatymo.“ Taigi ją saugo IR šis įstatymas! Atrodytų, viskas suprantama.

Tačiau 2011 m. liepos 11 d. KPD direktorė Diana Varnaitė pasirašė Įsakymą Nr. Į-230 *Dėl nekilnojamojo kultūros paveldo vertinimo tarybos akto formos pildymo aprašo patvirtinimo*. Jo 38 punktas skamba taip: „Kultūros paveldo objektui Tarybos sprendimu tapus kito kultūros paveldo objekto vertingąja savybe [...], jo teisinė apsauga, kaip pavienio ar į kompleksą įeinančio kultūros paveldo objekto, teisės aktų nustatyta tvarka naikinama.“ Taigi „vertingoji“ savybė jau nesaugoma IR ŠIO ĮSTATYMO, jos apsauga apskritai NAIKINAMA!

Ar verta čia ką nors komentuoti? Pakaks pateikti vos vieną pavyzdį, iki kokių absurdu atveda manipuliacijos „vertingosiomis savybėmis“. Žemalės bažnyčioje yra (gal jau tik buvo?!) vieni vertingiausių Žemaitijoje XIX a. pradžios vargonų. Jie ne kartą aprašyti literatūroje, jų vertė visiems žinoma, tačiau į kultūros vertybių registrą šie vargonai neįtraukti. Pernai, gal užpernai juos išvežė restauruoti. Nėra nei restauravimo programos, nei žinių, kas su vargonais daroma. Kreipiausi į KM ir KPD, prašydamas Žemalės vargonus kuo skubiau įtraukti į saugomų vertybių registrą. Štai ką atsakė Kultūros paveldo centro (KPC) direktorius Virgilijus Kačinskas: „...vargonai šiuo metu yra restauruojami. Spręsti dėl jų kultūrinės vertės bus galima tik pasibaigus restauravimo darbams ir sumontavus vargonus pirminėje jų saugojimo vietoje.“ Va taip! Pakaks pasižiūrėti, kaip „objektas“ pritinka patalpoje! Tarsi nebūtų taisyklės, kad kultūros objektas įvertinamas, atliekant įvairius tyrimus – pradedama nuo fizinės bū-

klės aprašymo, baigiama istorine medžiaga, menotyriniais vertinimais. *Pasibaigus restauravimo darbams ir sumontavus vargonus pirminėje jų saugojimo vietoje*, bus per vėlu ką nors tikrinti, nes visiškai neaišku, ko ten būta, kokių pagrindų, kokiais tyrimais remiantis buvo priimti sprendimai, ar darbai atlikti metodiniu požiūriu teisingai, ar nepažeista autentiška medžiaga.

Senajam (2009) *Tvarkos aprašui* pakako 1758 žodžių, o naujam (2020) prireikė 2732. (Dar pažiūrėjau, kaip pasikeitė Kilnojamųjų ir Nekilnojamųjų vertybių įstatymai nuo pirmojo varianto po Kovo 11-osios iki 2020 metų. Pirmasis nuo 3388 žodžių „pagerėjo“ iki 6132, o antrasis – nuo 4258 iki 14 936.) Senovės Romos teisė laikėsi taisyklių – *legem brevem esse oportet* (įstatymas turi būti trumpas) ir *de minimis non curat lex* (įstatymas nesirūpina mažmožiais). Ar apie tai girdėjo mūsų laikų raštininkai, rengiantys teisinius aktus?

Kai tik pasirodo kokio nors teisės akto „patobulinta“ redakcija, ji visada ilgesnė už buvusiąją, mažiau konkreti, prisideda vis daugiau tuščiažodžiavimo. Aiškina, esą taip daroma teisininkų reikalavimu. O jie, kaip matome, apie dalykus, kuriuos taip giliai mokslingai aprašinėja, turi paviršutinišką supratimą. Tuo atžvilgiu jiems tiktų senas žurnalistų apibūdinimas. Žurnalistas – tai žmogus, kuris žino, ko reikia, bet nežino, kas tai yra. Teisininkai virto kažkokia paslaptina, uždara sekta, o gal grafomanų klubu. Žodžių gausa, nerišlūs gremėzdiški sakiniai paverčia dokumentus sunkiai suvokiamais, dviprasmiškais, leidžia įvairiai juos interpretuoti, nekeista, kad, reikalui esant, taip sumaniai tuo pasinaudoja advokatai. Įvairiausi teisiniai aktai, su kuriais tenka susidurti paveldosaugininkams, yra tokie painūs, išpūsti, migloti, o tarnybiniai raštai bado akis tokiomis dviprasmybėmis (kartais net kvailybėmis), kad galima juos interpretuoti, kaip kam patogiau.

Štai ir Kultūros ministerija, savo rašte ilgomis frazėmis „užmuilinsi“ prasmę, pareiškė: „*Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, artimiausiu metu Tvarkos aprašas neplanuojamas keisti.*“ Matyt, verslas taip prispaudė ministeriją, kad ši nebebijo nei pažeidinėti įstatymų, nei prasiilenkti su sveiko proto reikalavimais. ■